

PRILOG PROUČAVANJU UNUTRAŠNJIH PRILIKA NA OTOKU KORČULI U SREDNJEM VIJEKU

Serdo DOKOZA
Povijesni arhiv Zadar

UDK: 949.75"04/14" Korčula
Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 31. XII. 1996.

Srednjovjekovne se otočke komune razlikuju od kopnenih komuna po svom unutrašnjem uređenju čemu su glavni uzročnik zemljopisne odrednice samih otoka. One uvjetuju da otoci nisu stjecište trgovine, nego im je primarna gospodarska grana poljoprivreda. To uzrokuje slabljenje grada kao središta komune i jačanje plodnih područja. Zbog toga je decentraliziranost glavna odlika društvenog i gospodarskog ustroja otočkih komuna. Ovaj rad razlaže njene značajke i posebnosti na primjeru Korčule. Tamo se bogato poljoprivredno središte nalazi smješteno na suprotnom kraju od središta komune. U njemu živi veći broj stanovnika nego u samom gradu Korčuli, među kojima je i dio otočkog plemstva. Zato decentraliziranost korčulanske komune nije ravnomjerna nego dobiva obilježja određene dvojnosti. Ona proizlazi iz zemljopisnih i gospodarskih odrednica i očituje se na društvenom i upravnom planu.

1. O našim dalmatinskim komunama i o njihovom unutrašnjem uređenju napisana je brojna literatura. No, ipak su još mnoga pitanja ostala otvorena ili se u ponuđenim rješenjima uočavaju stereotipnost i generaliziranje. Jedno od takvih je zasigurno odnos između grada kao jezgre srednjovjekovne komune i njegove okolice (*astarea* ili *districtus*). Literatura koja se najvećim dijelom oslanja samo na gradske statute zastupa mišljenje da su dalmatinske komune bile centralistički organizirane, te da u svojim statutima oštro luče područje grada, kao središta komune, od izvangradskog područja. Prema njoj grad predstavlja središte političke, upravne i gospodarske moći komune, dok je područje izvan grada uglavnom smatrano manje važnim i zbog toga zanemarivano.¹

Ovaj rad nema namjeru na to pitanje dati cjelovit odgovor, nego samo pokazati na primjeru Korčule određene osobitosti iznesenog

1. Ovo mišljenje iznio je raspravljajući o Korčuli A. MARINOVIĆ, Korčulanska komuna u Kanaveličevo vrijeme (1637 - 1719), *Zbornik otoka Korčule* 3/1973. Ono posebno važi za stariju literaturu o povijesti i uređenju gradova kao što je V. BRUNELLI, *Storia della città di Zara*, Trieste, 1974; G. NOVAK, *Povijest Splita*, Split, 1957., pa i V. FORETIĆ, *Povijest Dubrovnika*, Zagreb, 1980.

problema. Nastojat ćemo, uspoređujući korčulanske gospodarske i društvene prilike s onima u ostalim dalmatinskim komunama, utvrditi kakvo mjesto zauzima gradski distrikt u njenom privrednom sustavu, te na temelju toga zaključiti kakav će odnos imati s komunalnim središtem. Posebnu pažnju posvetit ćemo analizi zemljopisnih osobina kao vrlo značajnoj odrednici koja utječe na način oblikovanja ljudske zajednice i na čovjekovo prilagođavanje fizičkoj okolini iz čega onda proizlazi gospodarska i društvena orijentacija stanovništva određenog područja.

Općenito gledano, dalmatinske se srednjovjekovne komune prema zemljopisnoj određenosti mogu podijeliti na kopnene i otočke. Komune na kopnu mogu se dobrim dijelom odrediti nekim gospodarskim parametrima kao što su mogućnost širenja svog teritorija prema zaleđu i stvaranja trgovačke mreže u dubini teritorija, te otvorenosću gospodarskim i političkim utjecajima s kopna. One također predstavljaju i glavnu točku u prelazu pomorske u kopnenu trgovinu. Sva trgovačka roba koja je stizala iz Italije ili sa istoka prelazila je u našim primorskim komunama u ruke trgovaca koji će je dalje raspačavati u zaleđu, u Bosni i gornjoj Hrvatskoj.

Otočke komune, pak, možemo podijeliti na kvarnerske i srednjo-dalmatinske. Tema rada nas upućuje da bolje promotrimo drugu skupinu u koju spadaju Brač, Hvar i Korčula. Za razliku od komun na kopnu ovdje sâm otok određuje njihovu veličinu. Utjecaji izvana su rjeđi, a trgovački putevi ih najčešće zaobilaze jer one ne mogu predstavljati posrednika između pomorske i kopnene trgovine. To uvjetuje gospodarsku i socijalnu strukturu otočkih komun koja se znatno razlikuje od onih na kopnu. Od privrednih grana tu najznačajniju ulogu ima poljoprivreda, dok je značenje pomorstva i trgovine daleko manje. Zato najveći dio stanovništva, kako pučana tako i plemića, nije vezan za život u gradu nego je okrenut svom zemljišnom posjedu.

2. U našoj historiografiji prva je na ovu posebnost društvenog ustrojstva otočkih komun skrenula pažnju N. Klaić. Premda se nije koristila izvornim arhivskim materijalom, što je vidljivo iz bilježaka uz tekst, nego samo statutom i objavljenim izvorima, primijetila je da su društveni okviri u otočkim komunama nešto drugačiji od onih na kopnu. Osnovni pokazatelj bila joj je odsutnost plemića iz grada. Na temelju te pretpostavke ona je dosljedno izvlačila zaključke koji, budući da nisu nastali na široj osnovi izvornog materijala, nisu uvijek u potpunosti uspješni. Prema njezinom mišljenju, zbog odsustva većeg broja plemića iz grada, o svim važnijim poslovima na Korčuli i na Hvaru odlučuje vrlo mali broj ljudi. Ovakva se tvrdnja može postaviti tek na temelju pregleda zapisnika sjednica Velikog vijeća koji donose podatke o broju nazočnih plemića za svako zasjedanje. Nadalje, N. Klaić smatra da plemići koji žive izvan grada zbog toga ostvaruju manja prava od gradskih plemića, što bez uvida u arhivski materijal predstavlja neosnovanu pretpostavku. K tome, ona nije uvidjela da je glavni uzrok boravka otočkih plemića na njihovim posjedima, a ne u gradu ekonomske prirode, pa pokušavajući objasniti zašto to nije

slučaj i u kopnenim komunama, navodi prijepornu tezu kako je tamo veća opasnost od nenadanih napada neprijatelja nego na otoku.²

Ovu je problematiku za Korčulu u dva navrata nastojao razložiti i A. Marinović. Prvi put 1973. opisujući korčulansku komunu u vrijeme Petra Kanavelića. Tu je iznio svoje stanovište kako naša povijesna literatura gleda na primorske komune jednostrano, smatrajući ih strogo "centralistički organiziranima" u čijem se ustrojstvu oštro lučilo područje grada, kao središta komune i manje važnog izvangradskog područja. A. Marinović kaže kako upravo primjer Korčule opovrgava takvo shvaćanje. Na taj način on međutim izjednačava otočke i kopnene komune, ne uviđajući kako je upravo zbog načina privređivanja ovo jedna od najbitnijih karakteristika samo otočkih komuna. Analizirajući položaj plemića koji žive na selu, pravilno je zaključio da njihov plemićki status nije ništa izgubio time što borave izvan grada.³

A. Marinović je razložio istu problematiku i 1988. g. na znanstvenom skupu o Statutu grada i otoka Korčule, gdje je ponovio iste tvrdnje o uređenju naših komuna, ali ovaj put govoreći o srednjovjekovnom razdoblju. No, korišteni materijal koji je naznačen u bilješkama rada kasnijeg je datuma (najvećim dijelom iz XVI. - XVIII. st.) pa zbog toga iznesene tvrdnje djeluju nedovoljno argumentirane, a time i manje uvjerljive za srednji vijek.⁴

Ovaj rad će nastojati analizom statuta i arhivske građe, te odgovarajuće literature dati prilog poznavanju unutrašnjih odnosa u srednjovjekovnoj korčulanskoj komuni. U literaturi je problem odnosa grada i distrikta obrađen za šibensku i zadarsku komunu, pa je najveći broj usporedbi vezan uz ove gradove.⁵

3. Za razliku od kopnenih komuna, gdje je sudjelovanje u unosnoj trgovini prisiljavalo plemića da živi u gradu, na otocima, gdje toga nema, plemić je okrenut svojim zemljišnim posjedima kao glavnom izvoru prihoda, te najveći dio vremena provodi izvan grada. Budući da su plemići vladajući sloj u srednjovjekovnim komunama, njihovo odsustvo iz grada stvara komunalnoj upravi brojne poteškoće. Veliko vijeće kao glavno vladajuće tijelo komune čine svi odrasli plemići, pa je njihovim odsustvom iz grada ovaj glavni organ vlasti bio sputavan u radu. Zato u statutima i u odlukama Velikog vijeća otočkih komuna nalazimo brojne odredbe kojima se prijeti kaznom svim plemićima koji ne dolaze redovito na sjednice. Međutim, ni uz velike globe i prijetnje da će izgubiti pravo članstva u vijeću, otočki se plemići nisu željeli odvojiti od svog posjeda i posvetiti "političkoj karijeri". To su glavni razlozi zbog kojih grad, kao središte otočke komune, nema onaj

² N. KLAJČ, *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*, Zagreb 1976. str. 164.

³ A. MARINOVIĆ, *Korčulanska komuna u Kanavelićevo vrijeme (1637 - 1719)*, str. 103.

⁴ A. MARINOVIĆ, *Pravno - povijesno i kulturno značenje srednjovjekovnog korčulanskog statuta i područje njegova važenja*, *Zbornik radova znanstvenog skupa statuta grada i otoka Korčule iz 1214. godine*, Zagreb/Samobor 1989.

⁵ T. RAUKAR, *Zadar u XV. st.*, Zagreb 1977.; J. KOLANOVIĆ, *Šibenik u kasnom srednjem vijeku*, Zagreb 1995.

značaj kakav ima u komunama na kopnu. Ovaj problem postoji i u kopnenim komunama, gdje također nalazimo prijetnje globom svima onima koji izbjegavaju sudjelovanje u radu komunalnih organa vlasti. No, tamo su plemići stalno naseljeni u gradu a motiv njihova nedolaska je, kako ćemo pokazati, skroz druge prirode. Navedeni pokazatelji decentralizacije predstavljaju jednu od glavnih značajki društvenog ustrojstva otočkih komuna,⁶ što je jasno izraženo na otocima Hvaru i Korčuli.

Grad Hvar je na ovom otoku za vrijeme mletačke vlasti upravno središte komune. U njemu je smješteno sjedište biskupa, u to vrijeme najznačajnije osobe društvenog i političkog života komune. No Starigrad, kao nekadašnje političko središte, ostaje značajan takmac u borbi za primat na otoku. Njegovu važnost povećava i činjenica da leži na najbogatijem dijelu otoka. Time se decentralizacija očituje na političkom i na gospodarskom planu. Mlečani su u svojoj politici podržavali jačanje Hvara, što je vidljivo i iz hvarskog statuta, dok su Starigrad i njegovo plemstvo nastojali što više oslabiti. Zato su ovi izbjegavali sudjelovanje u radu vijeća. Spominjane prijetnje i globe za plemiće koji ne dolaze na sjednice vijeća odnosile su se dijelom na hvarsko plemstvo nastanjeno na Visu, a dijelom upravo na plemiće iz Starigrada.⁷

Na Korčuli, kako ćemo vidjeti u ovom radu, problem je nešto drugačiji jer navedena decentralizacija nema političkih primjesa, nego su joj izvori isključivo gospodarske prirode.

4. Budući da je poljoprivreda najznačajnija gospodarska grana otočke komune, važnost zemljopisnih odlika Korčule još više dolazi do izražaja. Razmotrivši njen reljef, tj. raspored i veličinu plodnih površina, otvaraju nam se mogućnosti za izvlačenje daljnjih zaključaka vezanih uz razvijenost poljoprivrede, gustoću stanovništva i raspored njegova bogatstva.

Reljef Korčule čine dva niza krških udolina koji se iz središnjeg vapnenačkog masiva polako spuštaju prema istoku i zapadu. Istočni niz tvore udoline Močila, Dubrava, Žrnovsko polje i Donje Blato. Na krajnjem istoku nalazi se Lumbardsko polje, pokriveno naslagama pijeska. Zapadni niz čine dva niza udolina. Prvi se pruža od Gumanaca, Kapje, Krtinje, Polja na Blatsko polje, koje je najveća zavala na otoku i završava u prostranoj morskoj uvali zvanoj Vela Luka. Drugi niz tvore Konopljica, Čarsko polje, Smokvičko polje, Sitnica, Hočinja i Gornji Lov.⁸ Veći dio planinskog masiva smješten je na istočnoj polovici otoka, dok se na zapadnom dijelu nalazi najveći dio plodnih površina. Tako se već nešto zapadnije od Smokvice, koja se nalazi negdje na sredini otoka, teren polako spušta prema Blatu i Blatskom polju. Kako se dalje krećemo prema zapadu, brda su sve niža, a plodne površine prostranije. Tako se na zapadnom dijelu oko

⁶ Dio navedenog donosi N. KLAJČ, *o.c.*, 164, bilj. 4.

⁷ N. KLAJČ, *Povijest Hrvata u srednjem vijeku*, Zagreb, 1990., str. 220

⁸ M. GJIVOJE, *Otok Korčula*, Zagreb, 1968., str. 14.

sela Blata pružaju najplodnije ravnice na otoku. Najveće među njima, Blatsko polje, zajedno s okolnim poljima predstavlja obradivu površinu veću od svih ostalih površina na otoku zajedno. Ono je glavno područje za proizvodnju vina i ulja, a isto tako je i za uzgoj žitarica.⁹ Zbog toga je i najveći dio stanovništva smješten na plodnom zapadnom dijelu sa središtem u Blatu, uz kojega se do nedavno vezivao epitet najvećeg sela u Dalmaciji.¹⁰ Nasuprot tome na planinskom dijelu otoka gustoća stanovništva je najslabija. Tamo smješteno selo Pupnat s malo dobre zemlje i daleko hladnijom klimom, najsiromašnije je naselje na otoku. Njegovi stanovnici su se uz skromnu poljoprivredu bavili sječom i prodajom drva za ogrjev. Poznate su Pupnajke koje su, upregnute i one i mazge, donosile drva, nasječena u Pupnatskoj luci, na prodaju u Korčulu.¹¹ Nešto je bolje stanje u Račišću, koje je nastalo kasnije od ostalih mjesta na otoku. Prvim tamo naseljenim obiteljima stočarstvo je bilo glavno zanimanje. Uskoro su se i oni kao i Pupnačani počeli baviti sječom i prodajom drva iskorištavajući najprije šumu koju su krčili na okolnim padinama radi stvaranja vinograda. Zatim su krčenje proširili sa sjeverozapadne obale na južnu stranu otoka, zalazeći sve do uvale Istruga. Vrijedni Račišćani su ipak shvatili da im sječa drva i škrtla zemlja ne mogu pružiti sigurnu egzistenciju pa su, okrenuvši se moru, stvorili cijelu flotu i ubrzo postali jedno od najjačih pomorskih mjesta ne samo na Korčuli nego i u cijeloj regiji.¹² Stanovnici Žrnova, koje se nalazi nešto istočnije, također su se bavili iskorištavanjem šuma i otpremanjem drva preko svoje luke Banje u Korčulu.

Prema istoku se brda također spuštaju i pretvaraju u doline, ali ne tako prostrane i plodne kao one na zapadu otoka. Na njima prevladavaju pjeskovita tla koja su samom svojom prirodom ugrožena od bujica.¹³ Zbog toga ovaj dio otoka nema dovoljno obradivih površina, pa je znatno siromašniji. Tu je i problem nestašice vode odvajkada jedno od najznačajnijih životnih pitanja. Suprotno tome, zapadni dio otoka obiluje vodom do te mjere da je početkom ovog stoljeća morao biti građen odvodni tunel kako bi se isušilo Blatsko polje, do tada većim dijelom godine pokriveno vodom. Zato je uobičajena pojava da se u sušnim periodima iz Blatskog polja brodovima-cisternama vodom opskrbljuju sam grad Korčula i druga mjesta na istočnom dijelu otoka. Tamošnji stanovnici nisu mogli živjeti od oskudne poljoprivrede nego su morali potražiti izvor zarade u drugim zanimanjima. U gradu Korčuli i okolnim mjestima more i pomorstvo bili su glavni izvor egzistencije, tako da su već najstarija naselja na ovom području, za razliku od zapadnog dijela otoka, bila smještena uz obalu. Pored pomorstva su se, kako je već rečeno, razvila i brojna zanimanja vezana

⁹ A. KALOĐERA, *Gospodarski razvitak otoka Korčule od 1837. g. Radovi pedagoške akademije* I. Split, 1971., str. 255.

¹⁰ *Enciklopedija Jugoslavije*, 1/1955. str. 621.

¹¹ M. GJIVOJE, *ibidem*, str. 117.

¹² *Ibidem*, str.153

¹³ A. KALOĐERA, *ibidem*, str. 256.

uz iskorištavanje prirodnih resursa kao što su sječa šuma, brodogradnja i kamenoklesarstvo kojih se tradicija sačuvala do danas.¹⁴

Prikaz zemljopisnih obilježja Korčule nedvojbeno nam pokazuje da su ona uvjetovala gospodarsku podvojenost otoka prema kojoj je njegov zapadni dio, posebno kraj oko Blata i Vele Luke, poljoprivredno najrazvijenije područje, dok je istočni dio zbog oskudne poljoprivrede siromašniji i zbog toga orjentiran na druge manje unosne djelatnosti. Sličan odnos između istočnog i zapadnog dijela otoka bio je i u prošlosti kada je poljoprivreda imala veće značenje nego danas. Prema prvom premjeravanju zemljišta kojega su izvršile austrijske vlasti 1837. g. na cijelom je otoku bilo sveukupno 4677 ha obradive površine od čega je na zapadni dio otpadalo više od polovice (2556 ha). Isto takav odnos bio je i u vinogradarstvu kao najvažnijoj grani proizvodnje: vinogradi su pokrivali gotovo sve plodne površine na otoku, dok je samo na blatske vinograde, koje je tada uključivalo u sebi i Velu Luku, otpadalo 1440 ha.¹⁵ Prema popisu stanovništva iz 1769. ono je također daleko najbrojnije selo na otoku.¹⁶ Iz podataka u XVI. st. također je vidljivo da je Blato sa svojih 200 ognjišta bilo najveće selo na Korčuli. O ranijim vremenima nemamo egzaktnih podataka.

5. Premda se srednjovjekovni korčulanski krajolik sigurno dosta razlikovao od današnjega, ipak je realno pretpostaviti da su osnovna obilježja ostala ista. Plodno tlo zapadnog dijela otoka oduvijek je činilo taj dio bogatijim od onog istočnog. Analizom srednjovjekovnih izvora, pokušat ćemo utvrditi koliko je to utjecalo na definiranja društvenog i upravnog ustroja. Zbog njegovog bogatstva i važnosti usmjerit ćemo posebnu pažnju na zapadni dio otoka i nastojati utvrditi koliko je postojanje snažnog gospodarskog središta na suprotnom kraju od središta komune, pored već navedenih čimbenika, utjecalo na decentralizaciju ove otočke komune.

Najstarija arhivska građa za Korčulu potječe iz XIV. st. Sačinjavaju je nekoliko notarskih knjiga i svežnjića sudskih spisa, te jedan svežnjić zapisnika odluka Velikog vijeća korčulanske komune s kraja XIV. st.¹⁷ Ona nam naznačava barem osnovne smjernice otočke privrede. Najveći dio ovih spisa odnosi se na poljoprivrednu problematiku, dok su oni koji govore o trgovačkim poslovima vrlo rijetki. Nisu sačuvani ni financijski spisi ni računске knjige, a niti veći broj trgovačkih ugovora iz ovog razdoblja koji bi nas upućivali na

¹⁴ *Geografija SR Hrvatske*, 6. Zagreb 1974, 189.

¹⁵ A. KALOĐERA, *ibidem*, 245.

¹⁶ A. MARINOVIĆ, *Korčulanska komuna u Kanaveličevo vrijeme*, 103.

¹⁷ Navedena građa se čuva u sklopu fonda Starog korčulanskog arhiva u Povijesnom arhivu u Zadru (u daljnjem tekstu PAZD), osim svežnjića Zapisnika odluka Velikog vijeća koji se nalazi u arhivu obitelji Arneri, a trenutno je pohranjen u Muzeju Korčule.

korčulansku trgovinu.¹⁸ Ni sam statut grada ne poklanja posebnu važnost trgovini osim što uređuje režim izvoza vina i uvoz žita.

Notarske knjige sadrže uglavnom zemljišne kupoprodajne ugovore ili pak davanje zemljišta u zakup, dok sudski spisi donose brojne podatke o poljskim prekršajima i parnicama vezanim za zemljišna pitanja. U njima plodne ravnice zapadnog dijela otoka zauzimaju posebno mjesto.

Sačuvana građa ne omogućava nam kvantifikaciju podataka i tek ćemo njenim raščlanjivanjem doći do nekih relevantnih pokazatelja o razvijenosti i značaju tamošnje poljoprivrede na tom za poljoprivredu najznačajnijem dijelu srednjovjekovne korčulanske komune.

Prije svega je potrebno odrediti veličinu osvojenog prostora o kojem se govori, tj. koliko su zemlje u srednjem vijeku tamošnji stanovnici uspjeli kultivirati i pretvoriti u plodno tlo. Naravno, o tome se može govoriti samo okvirno jer nije moguće točno odrediti ni raspored ni veličinu obradivih površina i pašnjaka, a ni njihov odnos prema šumama koje su sigurno pokrivale veću površinu nego danas. Rezultati arheoloških istraživanja bi tu svakako bili od velike pomoći. Budući da ona još nisu izvršena, a određivanje veličine kultiviranog prostora nije glavna tema ovog rada, nego samo jedan od traženih pokazatelja, do potrebnih podataka došli smo utvrđivanjem i analizom brojnih toponima sačuvanih u spisima.

Kako su ljudi postupno osvajali i kultivirali kraj, tako su ga i imenovali. Najviše su ih zanimale obradive površine pa su toponimi vezani uz njih u sačuvanim izvorima najčešći. Možemo ih podijeliti na mikro i makro toponime. U prvoj fazi osvajanja terena nastala je makro toponimija. Imenovana su sva veća polja kao Velo polje Svete Marije (*Campo magno sancte Marie*), Zablaće, Vela i Mala Krtnja, Gornje i Donje Blato, Hrastovica, Vrbovica, Sitnica, itd. Ti su toponimi sačuvani do danas u istom obliku. S vremenom, zbog temeljitijeg osvajanja prostora, veliki toponimi postali su neprecizni pri snalaženju, pa se na njima zbog bolje orijentacije pojavljuju manji tzv. mikro toponimi. Tako se npr. na najvećem, Velom polju (*Campo magno Sancte Marie*) pojavljuju manji toponimi: *sub Volciac, Potxeže berdo, Ghignelisia*; u Veloj Krtnji su: *sub Maxeria, na Pesci, Podveriesova glavica, Dragovac, Chertini nalazi, Uroseva las, Chertinjin dolac, Podgoraliev dol, Dojcevac, Stanina njiva, Podgoracin dol, Sub Pudar-scica*; u Zablaću se javljaju mikrotoponimi *Potoc, Cocigna las, Las* itd.¹⁹ Ako spomenute toponime rasporedimo u prostoru dolazimo do zaključka da su sve značajnije obradive površine već tada, neke čak i vrlo detaljno, bile imenovane, što znači i korištene. Neki toponimi sami pokazuju na koji se način prostor širio. Tako očito *Hrastovica, Vrbovica* ili *Na cesvinan* upućuju na nekadašnje postojanje šume na tom prostoru. Na to nas navode i brojni toponimi koji u sebi sadrže

¹⁸ V. Foretić nalazi određeni broj trgovačkih ugovora koje su Korčulani sklapali u Dubrovniku s tamošnjim trgovcima; V. FORETIĆ, *Otok Korčula u srednjem vijeku*, Zagreb, 1940., str., 294-295.

¹⁹ Pojava ovih mikro toponima u spisima je rjeđa i nije ju moguće uvijek ubicirati.

riječ las (odnosno laz), što znači krčevina, tj. iskrčena šuma. U toponimima *Goiacin dol*, *Blisonjina njivica*, *Gjivojevi Dolcevi*, *Radeva njivica*, *Coçigna las*, *Uroseva las*, *Cosina stopa*, *Antinovo* nalazimo ostataka jednog zaboravljenog vremena i truda ljudi koji su se pomučili da od ledine ili šume stvore plodno tlo, tako da je ono po njima dobilo ime. Ovo kratko razmatranje nam pokazuje da su plodne doline zapadnog dijela otoka još u XIV. st. bile osvojene i obrađene. Na svim nađenim toponimima spominju se brojni vinogradi, što upućuje da je skoro u potpunosti površina koja je privedena kulturi bila zasađena vinovom lozom.

Da je to tako govore nam i podaci o izboru pudara iz sačuvanog svežnjica odluka Velikog vijeća. To su općinski činovnici zaduženi za čuvanje polja i vinograda. Za više obradive površine općina određuje i veći broj pudara. Prebrojivši ih došli smo do zaključka da je veći broj pudara biran za područje Blata nego za sva ostala polja na otoku. Za istočni dio, dakle područje Žrnova, samog grada i Lumbarde, biralo se redovito 10 pudara. Za srednji dio otoka, koji zauzimaju sela Čara i Smokvica, te njihova polja, biralo se 15 pudara, dok se za samo Blato biralo redovito 16, a ponekad i 19 pudara. Prema tome, za Blato se biralo više pudara nego za čarsko i smokvičko područje zajedno i daleko više nego za istočni dio otoka s gradom Korčulom. Pudari su se obično birali za veće površine zemlje. Na području Blata za Hrastovicu se birao jedan pudar, za Malu Krtnju također jedan, za Pristiscinu jedan, za Velo polje dva, za Veliku Krtnju tri, za Zablacé tri, za Gornje Blato dva i za Donje Blato dva pudara. Od 1400. bira se i pudar za Vrbovicu, a jedan podatak spominje da se i za Blatsko polje biraju tri pudara.²⁰ Na temelju iznesenih argumenata vidljivo je da je i u srednjem vijeku kao i danas područje Blata predstavljalo najplodnije, a samim time i najbogatije područje na otoku.

6. Zbog toga je ono s jedne strane bilo privlačno za naseljavanje, a s druge su sama polja zahtijevala dovoljnu količinu radne snage za njihovu obradu. Na tim pretpostavkama pokušat ćemo iznijeti neke teze o stanovništvu zapadnog dijela otoka.

Znamo da je vinova loza takva vrsta kulture pri čijoj obradi nika-da nisu mogle pomoći ni poljoprivredna tehnika ni korištenje domaćih životinja, nego isključivo dugotrajan i mukotrpan rad brojnih ruku. Prema tome, na ovom je području moralo živjeti toliko pučanstva koliko je potrebno da bi se obrađili svi vinogradi. U prilog tomu govore nam i gore navedeni sačuvani podaci prema kojima je Blato oduvijek imalo daleko više stanovnika od samog grada Korčule. Uz to možemo pretpostaviti da su svi obrađivači zemlje morali stanovati u Blatu jer nisu mogli, zbog velike udaljenosti Blata od Korčule, živjeti u gradu i svakodnevno odlaziti na rad u vinograd, kako je to bio

²⁰ Svi navedeni podaci uzeti su iz sačuvanog svežnjica Zapisnika odluka velikog vijeća, (Arhiv obitelji Arneri) koji nije paginiran pa nije moguće navesti list na kojem se navedeno nalazi.

običaj u dalmatinskim komunama. Prema tome selo je moralo biti poprilično veliko. U izvorima su sačuvane potvrde za dvadesetak kuća, što zasigurno ne pokazuje pravu sliku stvari. Uzrok tome možemo potražiti u privrednoj pasivnosti otočkih komuna. U sačuvanim spisima ne nalazimo na podatke o velikim trgovačkim poslovima ili zalozima koji bi nam govorili o većoj potrebi za kapitalom i njegovim obrta-
njem, uz što ide i češća prodaja nekretnina ili njihovo stavljanje u zalog. Tako bi postojao i razlog da veći broj kuća ostane zabilježen u dokumentima. No, u otočkim komunama te dinamike nema. Tu prevladava poljoprivreda koja nema trenutnih potreba za svježim kapitalom, a nije bilo ni većih društvenih ni migracijskih promjena. Zbog toga se kuće rijetko daju u zalog ili prodaju, pa nema razloga da budu zabilježene u dokumentima. U prilog brojnosti stanovništva govore i mnogi sačuvani agrarni ugovori za područje blatskog distrikta. Oni nam ukazuju na brojnost tamošnjeg stanovništva, ali i na razvijenost agrarnih odnosa. Iz njih možemo zaključiti da je, kao i u ostalom dijelu Dalmacije, bilo seljaka koji su uzimali na obradu samo vinograde i onih koji su uzimali cijela imanja, tzv. kmetska selišta. Prvi, koji su svakodnevno odlazili na rad u zakupljeni vinograd, zasigurno su imali dom u Blatu.²¹ Drugi su pak živjeli na zakupljenim posjedima koje su činili kuća i okućnica izvan sela. Kuće su dakle, osim u samom selu, postojale i po okolnim poljima o čemu sačuvana građa također daje svjedočanstva.²² Prema njoj kuće s okućnicom susrećemo po poljima na većoj ili manjoj udaljenosti od sela: na Malom Učjaku, u Veloj Krtinji na Piski, u Privozu, u Krtinjinom dolcu itd.

7. Najveći dio obradive zemlje nije pripadao brojnim seljecima koji su je obrađivali. Za očekivati je da su na najplodnijem dijelu otoka velik dio zemlje držali i korčulanski plemići. Iz arhivskih podataka uspjeli smo nabrojiti preko 30 plemića koji su na poljima zapadnog dijela otoka imali posjede. Među njima se nalaze i prezimena naj-

²¹ Još u najstarijim sačuvanim dokumentima susrećemo davanje zemlje *ad laborandum* i *ad pastnandum*. Tako 18. kolovoza, 1338. Uroš Bratoeuić daje Damianu Petroviću i Belkanu placariju šest gonjaja u Zablaću *ad laborandum* (Arhiv Korčule, PAZD, kutija I. F. I. f. 23r.). Godinu dana kasnije plemić Mixa Nesustović daje Hobrađu Petkoviću zemlju u Zablaću *ad pastnandum*, tj. da je pretvori u vinograd i do daljnjega koristi. No dokument je oštećen pa ne znamo pod kojim je uvjetima posao sklopljen (Arhiv Korčule, PAZD, kutija I. F. I. f. 3r.).

²² Već 15. kolovoza 1338. spominje se Ivan Jaxa koji daje Vidošiju Canterigu kuću i dva vrta na svom posjedu u Blatu koje ovaj treba okopati i zasaditi vinogradom i Ivanu, vlasniku zemlje davati polovicu prihoda. (Arhiv Korčule, PAZD, kutija I. F. I. f. 21r.). U ožujku 1375. sklopljen je sporazum između Goje, supruge korčulanskog plemića Mihovila Bogoevića, i Radovana Bratinića, blatskog plemića (*nobilis de Blata*), kojemu ona daje pola kmetskog selišta (*medietatem de uno sello*) kojemu pripada kuća s dva vrta i pripadajućim zemljištem (*una domo cum duobus ortis cum pertinentiis*) koji se nalaze u distriktu Blatu na području Malog Učjaka (*in loco vocato Mali Volctac*). (Arhiv Korčule, PAZD, kutija I. F. V. f. 2. r.).

važnijih plemićkih obitelji otoka u XIV. i početkom XV. st., npr. Dekoević, Nesustović, Dobroslavić, Radoslavić, Žugnjević, Pervošević, Sinković, Zubačić, Petrović itd.

Činjenicom da najbogatiji otočki plemići imaju zemlju u Blatu ono dobija na važnosti. No, ako bi prostrana zapadna polja bila samo to, tj. ako bi ona predstavljala samo najznačajniji izvor prihoda za korčulansko plemstvo, koje bi ga odnosilo u mjesto svog stalnog prebivališta, Blato od toga ne bi imalo nikakve koristi, a njegovo značenje ne bi time puno poraslo. Tek kada utvrdimo da određeni broj spomenutih plemića ima kuću i dio godine stalno živi u Blatu, ono postaje značajan čimbenik u životu otoka. Realno je za pretpostaviti da veći dio plemstva posjeduje kuću i u gradu, i na nekom od svojih većih posjeda na otoku, te da u svakoj od njih boravi prema potrebi, određeno vrijeme. Znakovit je primjer plemića Petra Dobroslavića, člana Velikog vijeća komune, za kojeg se u sačuvanim spisima navodi da je iz Smokvice. No, on ima kuću u Korčuli i veliki posjed u Blatu raštrkan po lokalitetima Hrastovice, Velikog polja svete Marije, te na području Svetog Mihovila. Nije poznato je li tu posjedovao i kuću.²³ Dio plemića koji imaju zemlju u Blatu, pogotovu ako se radi o većem posjedu, zasigurno ima tamo i kuću u kojoj boravi kada se nalazi na imanju.

Međutim teško je utvrditi koji su od njih tamo i stalno nastanjeni. Seljaci su vezani za poljske radove, pa su, kako smo vidjeli, prisiljeni tamo i stanovati. Plemići su pak vezani za cijeli svoj posjed koji je obično raspršen po otoku. Osim podataka o brojnim plemićkim zemljama, u Blatu nalazimo podataka i o postojanju njihovih kuća. No, vjerojatno veći dio onih koji su ih posjedovali nisu u njima i stalno nastanjeni. Prema sačuvanim podacima, svoje kuće u Blatu posjedovali su ovi plemići: ser Dekoe Nesustović, ser Radovan Bratinić, ser Petar Dobroslavić, ser Vidošije Pervošević, ser Vidošije Radoslavić i ser Budimir Bratinić.²⁴

Iz odluka Velikog vijeća i iz korčulanskog statuta doznajemo da se prijeti kaznama svim onim plemićima koji ne budu dolazili na sjednice. Jedna takva odluka od 6. studenog 1400. poziva neke plemiće pod prijetnjom kazne da prijeđu živjeti u grad. Među osmoricom pozvanih čak trojica imaju kuću i veliki posjed u Blatu što nas navodi da zaključimo kako su tamo i nastanjeni.²⁵ Uz to se za neke plemiće točno navedi da su "*de Blata*". To nam pokazuje da zapadni dio otoka nije bio samo plodan kraj odakle su plemići izvlačili bogatstvo. Činjenicom da određen broj njih tamo živi, Blato je pored gospodarskog dobilo i određeno društveno značenje. Tako već utvrđena gospodarska dihotomija kao obilježje Korčulanske decentraliziranosti dobiva i svoju društvenu dimenziju, tj. odražava se u određenoj mjeri i na društveni ustroj komune.

²³ Arhiv Korčule, PAZD, kutija I. F.IV. f.11v., 17r; F.V. f. 2r, v.; F. IX. 22v.; u Zapisniku odluka Velikog vijeća navodi se da je dotični "*de Smokviza*".

²⁴ Arhiv Korčule, PAZD kutija I. F.VIII. f.14.r.; F. VII. f.12.v.; F.IX.16.v; F.VIII. f. 11r, 12v.

²⁵ Arhiv obitelji Arneri, ibidem.

8. Uređenje ostalih sela na otoku također potvrđuje navedenu tvrdnju. Već sam pogled na Zapisnik odluka Velikog vijeća pokazuje nam da je cijeli otok podijeljen u četiri distrikta koji se nazivaju prema pojedinim selima: Žrnovo, Čara, Smokvica i Blato. Dakle, na Korčuli svaki distrikt predstavlja područje samo jednog sela. Korčulanski statut, kao ni statuti drugih dalmatinskih komuna, za to nam ne pruža objašnjenje jer ne sadrži podatke o uređenju distrikta ni njegovog odnosa sa središtem komune. Izvorni materijal također ne daje izravan odgovor i tek rijetki pokazatelji nas upućuju na određene zaključke. Iz jedne notarske isprave od 9. II. 1387 saznajemo da su prilikom donošenja odluke o dodjeli određene veće svote novca (210 zlatnih dukata) kraljevskom admiralu Cesanisu uz kneza odlučivala i po tri predstavnika iz svake *cassale*, tj. pojedinih distrikta - sela, što znači da o ovako važnoj stvari pored Velikog vijeća kao vrhovnog organa vlasti u komuni neposredno odlučuju glavni predstavnici pojedinih teritorijalnih jedinica.²⁶ Jednom odlukom Velikog vijeća od 1. svibnja, 1403. prilikom biranja delegacije koja je trebala ići na poklonjenje kralju Ladislavu u Italiju, određeno je da kneza prati poslanstvo grada od 60 - 64 člana, te po dva plemića iz svakog sela i dvojica iz grada "...*duobus nobilibus de qualibet villa et duobus de civitate...*". Ovdje slično kao i u gornjem primjeru vidimo da predstavnici pojedinih distrikta odnosno sela sudjeluju u delegaciji koja predstavlja korčulansku komunu. Pored predstavnika vlasti, po nekom teritorijalnom principu pojavljuju se i po dva predstavnika svake teritorijalne jedinice, uključujući tu i grad koji je po broju svojih predstavnika izjednačen sa svim selima u komuni.²⁷ Pokušat ćemo prema navedenim podacima definirati pojam distrikta na Korčuli.

U srednjem vijeku je vrlo teško utvrditi određena pravila i terminologiju koja bi bila općeprihvatljiva. To važi i za dalmatinske komune, od kojih svaka ima čitav niz posebnosti u svom unutrašnjem ustrojstvu, što će se pokazati i pri utvrđivanju značenja pojma distrikta. Pogledajmo stoga kroz literaturu, što on predstavlja u drugim dijelovima Dalmacije.

Svaka dalmatinska komuna u srednjem vijeku ima svoj distrikt. Pod njim se podrazumijeva područje njenog teritorija izvan gradskih zidina. Takvi su npr. distrikt Dubrovnika, Splita, Šibenika, Zadra itd. Postoje međutim i područja koja se nazivaju distriktom, a nisu teritorij nekog grada, tj. njihovo središte nije grad čije su oni zalede. Na širem zadarskom području npr. uz zadarski postoji Novigradski distrikt čije je glavno mjesto novigradska utvrda, a ne grad. Zapadnije od njega nalazi se Ljubački distrikt koji okružuje selo Ljubu značajno po tome što je to bio posjed hospitalaca. Distrikt dakle ne mora biti samo izvangradsko područje koje pripada gradu. Također, u izvorima se može naći taj termin vezan uz neko selo "*in districtu ville ...*".²⁸

²⁶ Arhiv Korčule, PAZD kutija I. F. VII. 10.r.

²⁷ Arhiv obitelji Arneri, ibidem.

²⁸ J. KOLANOVIĆ, ibidem, str. 48.

Zajedničko svim ovim primjerima jest da se uvijek radi o točno određenom teritoriju koji nekom pripada (*pertinentia*). Prema tome, distrikt je definirani teritorij koji može biti crkvena teritorijalna jedinica, pa onda govorimo o župi, ili pak upravna odnosno poreska jedinica. Često se događa da se crkvena i poreska jedinica poklapaju, tj. predstavljaju isto područje.

Iz navedenoga mogli bismo odrediti značenje distrikta na Korčuli u srednjem vijeku. To bi dakle trebalo biti samo točno utvrđeno područje svakog od navedenih sela koje čini jednu župu, a vjerojatno i poresku jedinicu. No, ni time problem ne bi ni izbliza bio riješen. Spomenuti podaci da su prilikom prikupljanja novca za kraljevskog admirala Cezanisa uz kneza odlučivala po dva predstavnika iz svakog distrikta, te da su po dva predstavnika iz svakog distrikta bila u sastavu korčulanske delegacije na poklonjenju kralju, ruše ovakvu jednostranu definiciju distrikta jer nije poznat primjer da bi u Dalmaciji bili pozvani predstavnici pojedinih sela, pa makar se ona nazivala i distriktima, da sudjeluju u tako značajnim zbivanjima kao što su gore navedeni primjeri. Pokušat ćemo odgonetnuti ovu nepreciznost srednjovjekovne terminologije. Podsjetimo se gore opisanih gospodarskih prilika, gdje je rečeno da je poljoprivreda najvažnija gospodarska grana na otoku i da zbog toga plemići nemaju razloga stalno boraviti u gradu, nego radije žive na svojim seoskim imanjima koji su im izvor prihoda. Na taj način je i velik dio vladajuće društvene grupe i njenog bogatstva raspršen po otoku. Time i značenje sela/distrikta na Korčuli dobija na važnosti, pa kad je knez odlučivao o sakupljanju veće svote novaca, njemu je očito bilo najsigurnije obratiti se svim teritorijalnim jedinicama, kao gospodarskim središtima moći na otoku, i s njima o tome donijeti takvu odluku. Oni su stoga dovoljno značajni čimbenici u životu komune da njihovi predstavnici sudjeluju u korčulanskom poslanstvu kralju.

Navedeno pokazuje da na Korčuli distrikti predstavljaju aktivnog čimbenika pri donošenju određenih važnih odluka, a njegovi predstavnici nezaobilazne članove u najznačajnijim otočkim delegacijama. No, sačuvani podaci ipak nisu dovoljni da bismo mogli procijeniti važnost distrikta i određenije utvrditi njegovu ulogu i nadležnost u ustrojstvu korčulanske komune. Ipak, samo postojanje ovakvog primjera distrikta pokazuje s jedne strane širinu upotrebe ovog termina u našem srednjovjekovlju, a s druge predstavlja još jedan dokaz za postojanje decentraliziranosti u uređenju otočkih komuna.

9. Pokušajmo utvrditi i unutrašnji ustroj ovih sela/distrikta na Korčuli uspoređujući ga s poznatim opisima sela u literaturi.

U zadarskom distriktu npr. stanovnici svakog sela čine zajednicu koja se naziva *universitas* ili *comune*. Ona predstavlja pravnu osobu i brine se za očuvanje statusa sela prema vlasniku zemljišta, tj. za održavanje "*antiquarum consuetudinum*" utvrđenih običajnim pravom.

Kao takva mogla je posjedovati vlastitu imovinu i sklapati ugovore o zakupu. Na čelu joj se nalazio seoski sudac (*judex*).²⁹

Sličan ustroj bio je i u šibenskom srednjovjekovnom distriktu. Osnovni organizacijski oblik šibenskog sela je seoska zajednica koja se naziva *villa*, *universitas* ili *comune*. Na čelu joj je sudac (*judex*) koji je zastupa i po njenom nalogu obavlja neke poslove kao što je npr. davanje zemlje u zakup. Seoske zajednice djeluju preko svojih skupština (*congregatio*) ili posoba, a zastupaju ih seoski glavari (*iudices universitatis*). Naziv *judex* izvori ponegdje poistovjećuju s nazivima *procurator*, *gastaldus* ili *masarius*.³⁰

U korčulanskim selima stanje je malo drugačije. O seoskoj zajednici (*universitas*) na Korčuli u izvorima ne nalazimo izravnog spomena. V. Foretić je posrednim putem došao do zaključka da je postojala zajednica svih stanovnika na razini cijelog otoka koju bismo mogli nazvati *universitas*.

Pažljivijom analizom izvora mogu se pronaći elementi koji bi upućivali na njeno postojanje i na razini pojedinih sela/distrikta. U već spomenutim primjerima navode se predstavnici svakog pojedinog "casala" koji zajedno s knezom odlučuju o dodjeli novaca admiralu Cessanisu i predstavnici svakog pojedinog "casala" koji u sklopu korčulanske komune odlaze na poklonjenje kralju Ladislavu. U jednoj parnici pred knezom u Korčuli predstavnici Blata (*procuratores de Blata*) parniče se s nekim Gligom Nasignevicom oko jedne barke.³¹

Nameće se pitanje, tko je izabrao te predstavnike pojedinih sela/distrikta da ih zastupaju, pred knezom, pred kraljem ili na sudu. U odgovoru bi se moglo naslutiti postojanje nekog neslužbenog tijela, kojega čine svi stanovnici sela, sakupljeni zbog rješavanja određenih pitanja od zajedničkog interesa. Navedene predstavnike nije moglo izabrati Veliko vijeće jer, ako je ono čak to i učinilo u prva dva slučaja, tj. prilikom dodjele novaca admiralu Cessanisu i pri izboru poslanstva kralju, u trećem slučaju, tj. u izboru "procuratora" koji brani interese Blata pred sudom, to su zasigurno morali učiniti sami mještani. Na temelju toga zaključujemo da su se na razini svakog pojedinog sela stanovnici povremeno sakupljali i raspravljali o zajedničkim interesima, te birali ljude koji će ih zastupati. Dakle, postojanje nekakve skupštine svih stanovnika sela, što se naziva *universitas*, može se pretpostaviti i u korčulanskom selu. No, povodom čega i koliko često se ona sastajala nije moguće zaključiti.

Na razini svakog distrikta djelovao je i određen broj komunalnih službenika. O njima postoje podaci u najstarijim sačuvanim arhivskim spisima. Godine 1338. knez je birao za svako selo po jednog suca, jednog advokata i četiri gastalda.³² Možemo pretpostaviti da je uloga suca slična kao i u ostalom dijelu Dalmacije, dok su advokati bili zaduženi da brane u građanskim i krivičnim parnicama stanovnike

²⁹ T. RAUKAR, ibidem, 35.

³⁰ J. KOLANOVIĆ, ibidem, 49.

³¹ Arhiv Korčule, PAZD, kutija I. F.IV. f.30.r. 11. kolovoza 1372.

³² Ibidem, kutija I. F.I. f.24.v. 30. kolovoza 1338.

sela za koje su izabrani. Za to su dobijali odgovarajuću nadoknadu, koja je prema statutu iznosila jedan groš

Međutim, od 1338. pa sve do pred kraj XIV. st. nema sačuvanih podataka o radu Velikog vijeća, što nam onemogućava da sagledamo kontinuitet razvoja navedenih funkcija. Iz podataka s kraja stoljeća vidimo da se više ne biraju ni suci ni advokati za pojedina sela, nego se na razini cijele komune svakih šest mjeseci izaberu po četiri suca i četiri advokata koji vjerojatno tu dužnost obavljaju za cijeli otok. Bira ih redovito Veliko vijeće kao svoje činovnike, nastanjeni su u gradu i odatle po dužnosti obilaze područje komune.

Nestankom sudaca i advokata, kao seoskih predstavnika, i njihovim prelaskom na višu instancu, tj. na razinu cijele komune, na selu više ne nalazimo nikoga posebno zaduženog za primanje i sprovođenje naredaba komunalnih vlasti. Ni suci koji povremeno dolaze u pojedina sela/distrikte, ni poljšići, ni pudari, ni justicijari nemaju u svojoj funkciji ništa slično na temelju čega bismo mogli pretpostaviti da su oni na određen način predstavnici sela i da se preko njih sprovodi lokalna uprava. Takva bi se dužnost jedino mogla pripisati *gastaldima*. Njihova je uloga u našim krajevima različita. Mogli bi se općenito smatrati nadglednicima imanja, bilo plemićkih ili crkvenih. Na Korčuli su oni pazili na krađe i kradljivce, te po kneževu ili potkneževu naredenju pronalazili ukradenu stoku i za to dobivali odgovarajuću nagradu.³³ U Šibeniku se, kako je navedeno, naziv *gastald* u dokumentima ponegdje poistovjećivao s nazivom *iudex*, tj. sa seoskim sucima. Iz toga slijedi da je funkciju *iudexa* mogao obavljati i *gastald*. Kao potvrdu za to navest ćemo primjer Pelješca. Tamo je Dubrovačka republika odredila da se radi lakšeg upravljanja poluotokom u svakom selu bira *gastald* preko kojega su se izvršavale odredbe komunalnih vlasti i od kojega se tražilo da selo izvrši određene zadatke koje bi zahtjevala uprava poluotoka. Oni su čak imali ovlasti suditi u sporovima do vrijednosti jednog perpera.³⁴

Ako u rješavanju pitanja lokalne uprave na Korčuli uzmemo u obzir širinu funkcije koju na upravnom području u dalmatinskom srednjovjekovlju pokriva *gastald*, te njegovo miješanje s onom *iudexa*, doći ćemo do zaključka da su najvjerojatnije *gastaldi*, u razdoblju kada nisu bili birani suci za pojedina sela, jedini koji su mogli obavljati funkciju najniže lokalne uprave.

Premda ovakva organizacija pojedinih sela pokazuje određena odstupanja od uređenja sela u ostalim dalmatinskim komunama, u njoj ne nalazimo elemenata za koje bismo mogli reći da su nastali pod utjecajem decentraliziranosti otočkog ustrojstva.

10. Nasuprot tome, način na koji se vršila sudska praksa predstavlja lijepi primjer postojanja decentralizacije na otoku. Već u prethodnom poglavlju navedeno je kako se u najstarijim sačuvanim

³³ V. FORETIĆ, *ibidem*, str. 252.

³⁴ D. ROLLER, *Agrarno - proizvodni odnosi na području dubrovačke republike od XIII. do XV. stoljeća*. Zagreb, 1955, str. 74-76.

spisima nalaze dokumenti o izborima sudaca i advokata. Oni su bili predstavnici sudske i izvršne vlasti u pojedinom selu.

Slična je situacija i u ostalim dalmatinskim komunama. U selima zadarskog distrikta postoje seoski suci koji imaju pravo suditi u sporovima do vrijednosti od 5 libara.³⁵ U Šibeniku također po selima u manjim sporovima sude seoski suci birani od samih seljaka. Ako koja od stranaka u sporu ne bi bila zadovoljna njegovim ishodom, obraćala bi se knezu u Šibenik.³⁶ No, u korčulanskim izvorima, osim navedenoga, nalazimo podatke prema kojima knez obilazi otok i sudi po pojedinim selima/distriktima. Analizirajući ih vidimo da su ona kronološki grupirana, pa je tako npr. u drugoj polovici kolovoza 1338. knez održao čitav niz suđenja u Blatu, što bi moglo značiti da je za to vrijeme tamo i boravio. Prema tome možemo reći da je knez obilazio korčulanska sela i u njima boravio nekoliko dana obavljajući sudske poslove.³⁷ Takva praksa nije poznata u literaturi o ostalim komunama. Ona pokazuje kako grad Korčula ne predstavlja snažno upravno središte komune u kojem se odvijaju svi vidovi vlasti nego knez mora dio sudske vlasti obavljati diljem otoka. Prema onome što je poznato, nije moguće zamisliti da bi npr. zadarski knez obilazio sela u zaleđu i tamo obavljao sudačku službu. Za druge otočke komune nisu provedena slična istraživanja, pa ne znamo je li ovakav način obavljanja sudske službe bila uobičajena praksa u svim otočkim komunama ili je to samo specifičnost Korčule.

Sve navedeno odnosi se međutim samo na prvu polovicu XIV. st. Potkraj ovog stoljeća stanje je prilično izmijenjeno. Kako je već spomenuto, spisi nastali radom Velikog vijeća sve do pred kraj ovog stoljeća nisu sačuvani, pa ne znamo do kada je opisana praksa bila u upotrebi. U prvim sačuvanim zapisnicima s kraja stoljeća u Korčuli funkcionira skroz drugi način obavljanja sudske prakse. Tada Veliko vijeće bira suce, i to velike i male, te advokate koji svoj posao obavljaju na razini cijele komune. Četiri mala suca sada obilaze sela/distrikte na cijelom otoku i rješavaju manje sudske sporove, a iz sačuvanih sudskih knjiga vidi se da su se veći sporovi rješavali pred velikom sucima i knezom u gradu Korčuli.³⁸ S pozicije decentraliziranosti komune ovako uređeno sudstvo na kraju XIV. st. pokazuje korak ka centralizaciji u odnosu na ono s početka XIV. st.

U mletačkom je razdoblju u Blatu postojala *Curia minor*. Podaci o njoj potječu iz XVII. st. dok se po nekim pokazateljima može naslutiti da je postojala i u XVI. st., a možda i ranije. Nije moguće utvrditi kada je nastala, no plemići koji su stalno bili nastanjeni po selima očito su imali potrebu da se organiziraju radi zadovoljenja određenih potreba, pa su po mjestima gdje su bili brojniji osnovali svoja

³⁵ T. RAUKAR, *ibidem*, 36

³⁶ J. KOLANOVIĆ, *ibidem*, 51, 52.

³⁷ Arhiv Korčule, PAZD, kutije I. F.1. f. 20v, 21v, 22v, 23v, 24r, navedeni dokumenti donose parnice vođene u Blatu u kolovozu 1338. godine.

³⁸ U Arhivu Korčule u Zadru sačuvan je određen broj svežnjica sudbenih spisa koji nam to potvrđuju, kutije I., II., 1., 2.

zasebna upravna tijela.³⁹ Možemo li neke zametke ove kasnije lokalne uprave u selima pretpostaviti još u srednjem vijeku teško je reći. No, samo njeno postojanje u kasnijem razdoblju pokazuje da je tu i ranije bilo elemenata koji su ukazivali na mogućnost i potrebu razvoja određenih lokalnih organa vlasti. Kada je za to sazrelo vrijeme, oni su nastali.

11. Kao zanimljiv pokazatelj bogatstva zapadnog dijela otoka, a time i dokaz za postojanje dihotomije, može nam poslužiti i izgled tamošnjeg središta, Blata.

Prema sačuvanim podacima o kućama koje nalazimo u Veloj strani, na Malom i Velom Učjaku te na području oko crkve vidimo da je Blato raspoređeno na brežuljcima oko zaravni kako je to i danas. Središnji prostor sela Zlinje spominju tri podatka iz XIV. st. Oni ga smještaju, ne "in districtu Blata", kako se to navodi za okolne toponime, nego "in casale Blata", tj. usred sela kao i danas.⁴⁰ Dakle, kuće su već u XIV. st. u određenoj mjeri zaokruživale središnju visoravan Zlinje, što znači da je Blato, u glavnim crtama, imalo izgled sličan današnjemu. Smijemo pretpostaviti da su kuće, čije tragove u dokumentima nalazimo po padinama okolnih brežuljaka, bile smještene u grozdovima koji su se, širenjem sela u slijedećim stoljećima, spojili u koncentrični krug oko središnje zaravni Zlinje, da bi u novije vrijeme i nju prekrile. Već spomenute plemićke kuće sigurno su bile veće i ljepše od kuća običnih seljaka, što također daje mjestu dodatnu dimenziju veličine i razvijenosti.

Na okolnim brežuljcima, na većoj ili manjoj udaljenosti od središta mjesta, raspoređene su manje crkvice koje predstavljaju zaštitnice dotičnih polja, a neke od njih su nekoć vjerojatno služile kao crkve pojedinim skupinama kuća raspoređenima po brežuljcima, što pokazuju manja ili veća groblja oko njih.⁴¹

Središte mjesta na kojem se odvijao sav javni život predstavljala je glavna seoska crkva Svih svetih i prostrana *platea* ispred nje. Na njoj je još početkom XIV. st. korčulanski knez obavljao suđenja, kasnije su to činili mali suci, a u mletačkom razdoblju *curia minor*. Korčulanski su notari tu sastavljali svoje isprave pa na brojnim dokumentima kao mjesto nastanka stoji "in platea" ili "*coram ecclesia Omnium sanctorum*".⁴² Ova crkva svojom veličinom nadmašuje slične u ostalim selima na otoku. Već u XV. st. nad plateom je podignuto krovšte što je također znak bogatstva, te dostignute razine urbanizacije.⁴³ U blizini je i kuća bratovštine Svih svetih također iz XIV. st.⁴⁴ Ovako opisano Blato sa središnjim trgom, crkvom i okolnim kućama među

³⁹ A. MARINOVIĆ, Korčulanska komuna u Kanaveliæevo vrijeme (1637 - 1719), str. 101.

⁴⁰ Arhiv Korčule, PAZD, kutija I. F. 2. f. 10.r.; F. 12. f. 19r.

⁴¹ O vremenu nastanka i funkciji ovih crkvice još nije izrečen konačni sud, jer on zahtijeva arheološka istraživanja.

⁴² Crkva Svih svetih prvi put se spominje još 28. lipnja 1350.; V. FORETIĆ, str. 341.

⁴³ P. KUNIČIĆ, *Narodni list*, Zadar, 1/1897.

⁴⁴ Bratovština Svih svetih prvi put se spominje 1372. g.; V. FORETIĆ, ibidem str. 341.

kojima su kao ukras smještene plemićke kuće daleko odskače od opisa srednjovjekovnog sela u ostalom dijelu Dalmaciji i više se približava udžbeničkim opisima srednjovjekovne varošice. To potvrđuje i Farlatti navodeći za Blato da je "*villa seu verius oppidum Blata*",⁴⁵ dakle selo ili bolje rečeno grad. Time se još jednom potvrđuje glavna teza ovog rada, tj. da je zapadni dio otoka svojim bogatstvom prouzročio postojanje dvojnosti u životu srednjovjekovne Korčule.

Da su i nekadašnji stanovnici posjedovali određenu svijest o tome ili bar da su postavljali određena pitanja na tu temu, pokazuje nam jedna vrlo indikativna priča s tog područja. Naime, u Blatu u arhivu obitelji Ostojić čuva se prijepis iz XIX. st neke starije kronike u kojoj se između ostalog implicira tvrdnja kako je Blato bilo prvi grad na otoku kojega je osnovao hrvatski knez Mislav bježeći pred Neretljanima.⁴⁶ Ne ulazeći u istinitost i vrijeme nastanka ovog spisa, jer to zaslužuje poseban rad, pokušat ćemo odgovoriti na pitanje koji su motivi njenog nastanka. Poznat je antagonizam između središta komune i nejbogatijeg mjesta na otoku, Blata. Možemo pretpostaviti da je jedan od uzročnika njegova nastanka i opisano bogatstvo zapadnog dijela otoka. Svijest o toj zagonetki, da Blato s okolicom, premda bogatiji kraj od Korčule, nije i središte komune, upravo je u ovoj legendi našla odgovor. Prema njoj Blato je bilo grad u ono vrijeme kada Korčula još nije bila utemeljena.⁴⁷

12. Opisavši zapadni kraj otoka i utvrdivši njegovo značenje, prikaz korčulanske komune još nije gotov. Decentralizacija je kako smo dijelomično i prikazali, vidljiva na cijelom otoku. Udio bogatstva zapadnog dijela u tome je zasigurno velik, no i sva druga sela/distrikti na otoku sličnog su ustrojstva i statusa, te doprinose ovakvom stanju. U Smokvici, Čari i Žrnovu također žive plemići na svojim posjedima, premda daleko manjim nego što su prostrana blatska polja. Također iz odluka Velikog vijeća vidimo kako se i za njih biraju suci advokati i gastaldi, te sve ostale funkcije, a knez i mali suci pri svojem obilasku otoka i tu obavljaju sudačku službu. Prilikom dodjele novaca Cessanisu te u delegaciji upućenoj kralju bili su nazočni uz kneza, kako je već navedeno, i predstavnici iz svakog distrikta.

Plemići koji žive po selima ipak su najočitiiji pokazatelj opisanog stanja. Posebno ćemo se pozabaviti njihovim statusom te udjelom u vlasti i utvrditi u kojoj mjeri njihovo odsustvo utječe na funkcioniranje komune.

Prvi podaci o tome sačuvani su iz sredine XIV. st. u vrijeme kneževanja obitelji Zorzi u Korčuli. Tako se Michiele Zorzi 1356. godine žali mletačkim vlastima da veći dio korčulanskih građana ne

⁴⁵ FARLATI - COLETI, *Ilyricum sacrum* VI., 1800., str. 368.

⁴⁶ Kroniku spominje i FORETIĆ, ibidem str. 15, navodeći da je nije uspio pronaći.

⁴⁷ Na nju su se oslonili i radovi I. Protića kojemu je pošlo za rukom da nađe prijepis spomenute kronike pa na temelju nje smatra da je Blato onaj grad kojega K. Porfirogenet spominje na našim južnim otocima. I. PROTIĆ, *Župa Blato od IV. do XX. st.*, 2. dio. Blato 1978.

živi u kućama u gradu, nego je nastanjen na svojim seoskim posjedima po cijelom otoku. Zbog toga bi se, kaže Michiele, grad mogao naći u opasnosti da ga, ako bude napadnut, radi malog broja ljudi nema tko braniti. Ova je pojava sredinom XIV. st. bila vidljiva, dakle, i kod pučana i kod plemića. Mletačke su vlasti izabrale odbor koji će istražiti problem i poduzeti mjere da se pučanstvo raštrkano po otoku vrati stanovati u raseljeni grad.⁴⁸ Rezultati rada tog odbora nisu nam poznati, no od tada pa kroz cijelo XIV. st. stanje se nije promijenilo. Tada u sačuvanom popisu odluka Velikog vijeća opet nailazimo na ovaj problem. U više navrata Vijeće se okomilo na svoje članove, koji zbog odsustva iz grada nisu nazočni na sjednicama Vijeća. U već citiranom dokumentu od 6. studenoga 1400. Veliko vijeće poziva osmoricu plemića da pod prijetnjom kazne od 25 perpera dodu živjeti u grad cijeli mjesec siječanj.⁴⁹ Među navedenom osmoricom nalaze se imena tada najznačajnijih otočkih plemića.

Veliko vijeće 18. rujna 1403. donosi odluku da se kazne svi oni plemići koji ne dolaze na sjednice vijeća kaznom od 6 groša.⁵⁰ No, time ovi očito nisu bili zaplašeni, jer se već sljedeće godine ponovno raspravlja o istom problemu i donosi odluka prema kojoj vijeće ništa ne može izglasati ako na sjednici nije nazočno najmanje 50 vijećnika.⁵¹ Je li ova odluka sprovedena i je li bila učinkovita nije nam poznato.

Način funkcioniranja privrede na otoku, koji je i plemiće i pučane odvlačio iz grada, bio je dovoljno jak motiv da ga zasigurno ni sve navedene mjere Velikog vijeća nisu mogle suzbiti. To se najviše odražavalo u radu komunalne uprave. No, kako ćemo vidjeti, to je bio problem i ostalih dalmatinskih komuna, kako otočkih, tako i kopnenih.

N. Klaić je pokušala pretpostaviti konzekvencije koje bi proizašle iz ovakvog načina upravljanja komunom, pa je zaključila kako plemići koji žive na selu imaju manja prava od onih koji žive u gradu, te da zbog njihove odsutnosti o najvažnijim pitanjima u vijeću odlučuje vrlo mali broj ljudi, tj. samo oni plemići koji žive u gradu.⁵²

Njen prvi zaključak pobio je već A. Marinović u spomenutim radovima⁵³ podacima iz kojih se vidi da plemići koji su živjeli na selu nisu manje značajni, niti su imali manja prava od onih u gradu. Primjerom koji slijedi pokazat ćemo da seoski plemići nisu ništa manje sudjelovali u životu komune od onih u gradu.

Ser Vidošie Radoslavić je jedna od najznačajnijih osoba među korčulanskim plemstvom s kraja XIV. i početka XV. st. i istovremeno jedan od plemića koji su stanovali u Blatu. U odlukama korčulanskog vijeća njegovo se ime vrlo često susreće. Obnašao je sve važnije

⁴⁸ V. FORETIĆ, *ibidem.* 101.

⁴⁹ Arhiv obitelji Arneri, *ibidem.*

⁵⁰ *Ibidem.*

⁵¹ V. FORETIĆ, *ibidem.* 257.

⁵² N. KLAIĆ, *ibidem.* 164.

⁵³ A. MARINOVIĆ, *Korčulanska komuna u Kanavellićevo vrijeme (1637 - 1719)*, str. 102.

dužnosti u komunalnoj vlasti, od rektora, velikog suca, do člana brojnih poslanstava koje je Korčula upućivala bilo kralju, bilo Dubrovčanima.⁵⁴ Uz to je bio biran u razna povjerenstva zadužena da ispituju zaštićenost polja na otoku, da osiguraju žito za sirotinju, te da se pobrinu za nabavu žita potrebnog za cijeli otok. Za nas je posebno važna činjenica da je ova značajna osoba iz političkog života komune imala na poljima zapadnog dijela otoka veliki posjed i kuću u Blatu. Prema sačuvanim podacima njegovi su vinogradi bili razmješteni na područjima Hrastovice, Lokvice, Vrbovice, na Piski u veloj Krtnji i u Velikom polju u *Potxeberdu*. Brojne isprave sastavljene u Blatu navode da su načinjene u kući V. Radoslavića.⁵⁵ Prema tome, vjerojatno se radilo o najznačajnijoj i najbogatijoj kući u Blatu, a to što je notar mogao svaki put u njoj sastavljati isprave pokazuje da je vlasnik Vidošie bio kod kuće, tj. da je tu stanovao. Još jedna potvrda za to jest već spominjani popis plemića koji se pod prijetnjom kazne pozivaju da sa svojih imanja prijeđu živjeti u grad, na kojem se nalazi i njegovo ime.⁵⁶ Kad je u kolovozu 1404. Vidošie Radoslavić obnašao službu rektora, najvišu dužnost koja je mogla dopasti domaćeg plemića u komunalnom uređenju Dalmacije, Veliko vijeće mu je posebnom odlukom odobrilo da napusti grad i ode sedam dana na svoj posjed u Blato zbog obavljanja privatnih poslova.⁵⁷ Tamo ga nalazimo i na časnoj funkciji galdalda mjesne crkve Svih svetih.⁵⁸ Navedeni podaci pokazuju da je tijekom cijelog svog službovanja na najznačajnijim komunalnim dužnostima bio istovremeno vezan za svoj posjed i da mu to nije smetalo, niti je iz ičega vidljivo da je zbog toga bio manje značajna osoba u tadašnjem javnom životu otoka.

Sličnu bismo priču mogli sastaviti i za još neke značajne plemiće koji su živjeli u Blatu, a koje također nalazimo na brojnim komunalnim službama. Takvi su npr. ser Dekoje Petrović, ser Petar Dobroslavić itd. Oni su prema svemu sudeći najveći dio života proveli na svom posjedu na zapadnom dijelu otoka, što između ostaloga potvrđuju i njihova imena na već spomenutom spisku plemića kojima se prijeti kaznom ako se ne vrate živjeti u grad.

U opisanom načinu funkcioniranja korčulanske komune za pretpostaviti je da su plemići, kada je to bilo potrebno, obavljali svoje "društvene obveze", a zatim se povlačili natrag na svoj posjed. Tako npr. V. Radoslavića najprije nalazimo, kako je već navedeno, na cijelom nizu značajnih službi, a zatim na listi onih koji se ne pojavljuju na sjednicama Vijeća, pa ih treba pod prijetnjom kazne prisiliti da obavljaju svoju redovitu građansku dužnost.

⁵⁴ Arhiv obitelji Arneri, ibidem.

⁵⁵ Brojni su spomeni ovog plemića u spisima Arhiva Korčule i u Zapisniku odluka Velikog vijeća. Isprave koje nose za oznaku mjesta njegovu kuću ("*actum Blata in domo Vidosii Radoslavich*") su: Arhiv Korčule, PAZD, kutija I F. VIII. f.11r, 11r, 12v, 13r. F IX. 19v.

⁵⁶ Vidi bilješku 50.

⁵⁷ Arhiv obitelji Arneri, ibidem

⁵⁸ Ibidem.

Druga pretpostavka N. Klaić, da je zbog boravka plemića po selima o najvažnijim stvarima u Korčuli odlučivao mali broj ljudi, nije sama po sebi održiva⁵⁹ jer nam nisu poznati neki relevantni podaci na temelju kojih bismo uopće mogli raspravljati o ovom pitanju. Ne znamo koliko je u srednjovjekovnoj Korčuli bilo plemića, da bismo vidjeli kakav je brojčani odnos između onih koji sudjeluju i onih koji ne sudjeluju u radu Vijeća, što bi onda pokazalo je li točna pretpostavka da je mali broj ljudi odlučivao o važnim stvarima.

Iz sačuvanog Zapisnika odluka Velikog vijeća s kraja XIV. i početka XV. st. utvrdili smo da se tada u njemu broj vijećnika na skupštinama kretao od najmanje 28 do najviše 59, s tim da je najčešće u Vijeću sjedilo između 35 i 50 ljudi.

Za usporedbu ćemo pogledati kako je to bilo u drugim komunama.

U jednoj odluci iz šibenskog statuta iz 1391. kaže se da Veliko vijeće treba ubuduće imati 41 člana i ne manje. Godine 1449. odlučeno je međutim da je za vrijeme kuge dovoljno da se u Velikom vijeću za kvorum sakupi 21 član.⁶⁰ Ovi podaci nas upućuju da Korčulansko Veliko vijeće i nije tako neposjećeno.

Za splitsku komunu ovu je problematiku proučavao T. Raukar obrađujući sustav vladanja u Splitu u XV. st.⁶¹ Na temelju sačuvanih zapisnika sjednica Velikog vijeća Splita utvrdio je da je broj vijećnika u Vijeću varirao jer su mnogi od njih često odsustvovali sa sjednica. Vijećnici su dolazili na sjednice samo ako se raspravljalo o predmetu koji ih je posebno zanimao ili ako su htjeli za sebe izvući neku korist. Prosječan broj vijećnika 1353. godine u Splitu iznosio je 43, a 1357. taj se broj popeo na 51 vijećnika. No, nije sačuvan niti jedan podatak da je on dosegao teoretsku brojku od 100 vijećnika kako je to određivao statut iz 1312.⁶²

U usporedbi s Korčulom, Split je kopnena komuna i njegovo plemstvo je najvećim dijelom svojih poslova vezano za sam grad. Nadalje, Split spada među najveće dalmatinske komune u srednjem vijeku. Korčulu, pak, ubrajamo u manje komune pa je i broj članova njenog vijeća zasigurno znatno manji nego u Splitu. Slična bi se usporedba mogla načiniti i u odnosu na Šibenik uzimajući u obzir da je on manji od Splita. Ako se prema tome usporedi broj nazočnih vijećnika koji je u Splitu za poznata godišta prosječno iznosio 43 ili 51 i onaj u Šibeniku od 41 vijećnika, s 35 - 50 vijećnika u Korčuli ustvrdit ćemo da ne može biti govora o malom broju onih koji su dolazili na sjednice korčulanskog vijeća kako to navodi N. Klaić. Dapače broj vijećnika u Korčuli, srazmjerno njenoj veličini, znatno je veći od onog u Splitu, a približno jednak onome u Šibeniku. Iz navedenog proizlazi da su korčulanski vijećnici, premda su veći dio

⁵⁹ Vidi bilješku 48.

⁶⁰ *Statut grada Šibenika*, Šibenik 1982. 370.

⁶¹ T. RAUKAR, "Consilium generale" i sustav vladanja u Splitu u XIV. stoljeću, *Historijski zbornik* 37/1984.

⁶² *Ibidem*, 91.

vremena provodili na seoskim imanjima, a mnogi tamo i živjeli, prilično savjesno obavljali svoje društvene obveze.

Drugo je pitanje koliko je vijećnika u vijeću stvarno odlučivalo, tj. jesu li se pojedine porodice, kao što je to slučaj u Splitu, uspjele namentuti vijeću i voditi glavnu riječ pri donošenju odluka.⁶³ O tom međutim, zbog oskudno sačuvanog materijala o radu korčulanskog Velikog vijeća, nije moguće provesti istraživanje.

13. Da ne bismo na temelju svega navedenog dobili krivu sliku o uređenju korčulanske komune, moramo razjasniti važnost samog grada Korčule i njegovu ulogu unutar korčulanske komune. U unutrašnjim prilikama grad Korčula je ipak predstavljao središte komune, a sve navedeno samo želi ukazati kako on nije snažno centripetalno središte kao u nekim drugim komunama.

Njegovo značenje je nedvosmisleno, kako za sam otok, tako i za okolno područje. Položaj grada Korčule na ulazu u Pelješki kanal daje mu posebnu važnost. Tu počinje zaštićeni istočnojadranski plovidbeni put, značajan još od antike, koji, koristeći prolaze između otoka i kopna, završava na zapadnom izlazu Zadarskog kanala. Nije stoga čudno da su na oba ulaza u taj sigurni put nastala dva utvrđena grada: Zadar, strateški značajniji kao sjecište puteva uzduž i poprijeko Jadrana, i Korčula kao zaštićeno sidrište i luka u kojoj se čekalo povoljno vrijeme za plovidbu dalje na jug. Kao jedino utvrđeno mjesto na početku tog puta u pelješkom kanalu, ona dobiva svoju važnost za sve brodove koji tuda prolaze za opskrbu i nastavak daljnje plovidbe. Taj je mali istaknuti poluotočić otočka obala najbliža Pelješcu. Male uvale koje poluotočić zatvara na istoku i zapadu, dobar su zaklon od vjetrova. Niska prevlaka, koja veže poluotočić s kopnom, pogodna je za izvlačenje brodova, pa čak i njihovo prebacivanje s jedne obale na drugu. Vlast i kontrola nad ovim kanalom posebno je bila značajna u rano doba neusavršenih brodova kojima je bila vrlo rizična plovidba otvorenim morem. Najstariji grčki pisci spominju emporij na rijeci Neretvi preko kojega se prevozila roba prema unutrašnjosti.⁶⁴ U srednjem vijeku to je također bio važan put kojim su se koristili brodovi koji su dolazili iz Sredozemlja, zatim dubrovački brodovi koji su plovili uzduž Jadrana, i posebno, oni koji su odlazili i dolazili iz Drijeva, važnog srednjovjekovnog trgovačkog središta na ušću Neretve.

Za sam otok grad Korčula predstavlja vrata u svijet. To je jedina značajna trgovačka luka na otoku preko koje ide najveći dio njegove trgovine. To je ujedno i jedino utvrđeno naselje na otoku, što u srednjem vijeku ima posebno značenje. On je sjedište otočke uprave, mjesto u kojem se kroji politika otoka i odakle se odluke prenose na cijelu komunu. Sva sela na otoku usmjerena su prema njemu. Koliko je bila značajna veza s gradom Korčulom, pokazuje Blato i njegova luka Prigradica. Budući da su u srednjem vijeku pomorski putevi bolji

⁶³ Ibidem, 97 i dalje.

⁶⁴ B. KALOGIERA, *Korčula, portret jednog grada na istočnom Jadranu*, Korčula, 1995., str. 36-41.

i sigurniji, gdje je god to bilo moguće putovalo se morem. Zapadno od Blata nalazi se velika i dobro zaštićena uvala Vela Luka. No ona u ranijoj povijesti nije imala nikakvo pomorsko značenje do te mjere da do XIX. st. u njoj nije postojalo niti naselje, a Blaćani su se koristili daleko manjom i lošije zaštićenom lukom Prigradicom, samo zato što je bliža gradu Korčuli nego Vela Luka. Važnost Vele Luke raste tek u XIX. st. kada su padom Mletačke republike komune i njihova skoro srednjovjekovna privreda prestale funkcionirati i kad je Split kao administrativno i gospodarsko središte počeo za cijelu regiju dobivati veće značenje.

14. Na kraju možemo zaključiti da Korčula, kao otočka komuna, nije centralizirano uređena na način na koji funkcioniraju kopnene komune u Dalmaciji. U njenom unutrašnjem ustrojstvu postoje elementi koji pokazuju da grad Korčula kao središte komune ima daleko slabije centripetalne snage. To je u većoj ili manjoj mjeri vidljivo u svim njegovim segmentima življenja. Analizirajući uzroke tome, došli smo do zaključka da su zemljopisna uvjetovanost otoka, kako ona vanjska, koja podrazumjeva položaj Korčule u odnosu na okolna područja, tako i ona unutrašnja, tj. njegov reljef, tome glavni "krivac".

Otok nije primamljiv cilj trgovačkim putevima jer ne može poslužiti kao tranzitno stjecište pomorske i kopnene trgovine. Zbog toga je njegovo stanovništvo najvećim dijelom orjentirano na poljoprivredu. Njegova unutrašnja zemljopisna određenost uvjetovala je da područja s razvijenom poljoprivredom nisu ravnomjerno raspoređena po otoku, nego su najvećim dijelom koncentrirana na njegovom zapadnom dijelu. To je uzrokovalo određene posebnosti na društvenom i upravnom planu. Sama činjenica da se u komuni, orjentiranoj na poljoprivredu, prostrana i plodna polja pružaju na suprotnom kraju od središta komune, dok se ono nalazi na području koje je oskudno plodnom zemljom i vodom, utjecala je na oblikovanje navedene decentralizacije na Korčuli u pravcu dihotomije između poljoprivredno razvijenog, a time i bogatijeg zapada, i poljoprivredno zaostalijeg istoka (ovdje stalno moramo imati na umu da se radi o decentralizaciji na gospodarskom planu).

Uočivši dvojnost, kao glavnu osobinu korčulanske decentraliziranosti, nastojali smo bolje osvijetliti odnose između elemenata koji je tvore, prije svega utvrditi veličinu gospodarske snage zapadnog dijela otoka s njegovim središtem Blatom, njegov gospodarski demografski i urbani ustroj, te na temelju toga procijeniti kako su se oni odrazili na pojedine segmente života korčulanske komune. Uočili smo čitav niz osobina proizašlih, posredno ili neposredno, iz decentraliziranog gospodarstva koji su potpuno nepoznati komunama smještenim na kopnu.

Tako na plodnim poljima zapadnog dijela otoka sa središtem u Blatu živi najveći dio otočkog stanovništva koje je u nekim razdobljima čak dvostruko veće od onoga u gradu Korčuli. Dobar dio tamošnje zemlje pripada korčulanskom plemstvu od kojih jedan dio na njoj i živi.

Slično stanje, premda slabije izraženo, nalazimo i u drugim mjestima na otoku. Svako od četiri sela naziva se i distriktom, što nije samo puki naslov, nego predstavlja i višu razinu samouprave u odnosu na uobičajen status koji u srednjovjekovnim komunama ima dalmatinsko selo. Osim suca i advokata koji se za svako od sela/distrikta biraju, tamo susrećemo i samog kneza s kurijom kako obavlja sudačke poslove. Predstavnici pojedinih sela suodlučuju s knezom o nekim značajnim pitanjima i sudjeluju u poslanstvu koje odlazi na poklonjenje kralju.

Zbog odsustva plemića iz grada kroz cijeli srednji vijek komunalne vlasti imaju problema kako plemiće raštrkane po njihovim posjedima na cijelom otoku privoljeti da u što većem broju sudjeluju u radu komunalnih organa vlasti.

No ipak, grad Korčula, kao administrativno središte i jedino utvrđeno mjesto na otoku, smješteno na trgovačkom putu kroz Pelješki kanal, predstavlja za cijeli otok političko, upravno i kulturno središte komune, te jedina vrata preko kojih otok ostvaruje vezu sa svijetom.

Premda je ovaj rad na temelju izvorne građe pokazao postojanje decentralizacije otočkih komuna na primjeru Korčule i određene posebnosti kroz koje se ona očitovala, ipak bi ozbiljnije proučavanje ostalih otočkih komuna u ovom pravcu, zasigurno preinačilo stvorenu sliku i dalo bolji uvid u neke od postavljenih problema.

Serdo Dokoza: CONTRIBUTION TO THE RESEARCH ON INNER
CONDITIONS OF THE ISLAND OF KORČULA IN THE MIDDLE AGES

Summary

Medieval island townships are differing from continental municipalities by their inner organisation due to geographical characteristics. The primary economic branch of islands is agriculture and not trade inducing a weakening of towns as community centres and a strengthening of fertile regions. Thus, decentralisation is the main characteristic of the social and economic organisation of island communes. This paper exposes features and particularities of island municipalities on the example of the island of Korčula. Its rich agricultural centre is situated on the opposite part of the commune's centre and has more inhabitants, among them a part of the island's nobility, than the town of Korčula itself. The decentralisation of the municipality of Korčula is not uniform as it exposes characteristics of a certain duality caused by the geographical and economic characteristics disclosing themselves socially and administratively.